

“We moeten accepteren dat het risico van de dood bij het leven hoort”

Interview | door Sicco de Knecht

21 maart 2020 | Voormalig huisarts en hoogleraar filosofie Marli Huijer maakt zich zorgen over de toenemende druk om bij de bestrijding van het coronavirus tot de meest rigoureuze maatregelen over te gaan. “Het democratische debat over hoe we omgaan met deze crisis ontbreekt. Dat kan misschien niet anders. Maar de besluitvorming wordt beheerst door angst voor hoge sterfcijfers terwijl die cijfers te weinig in het perspectief worden geplaatst van het gegeven dat er altijd mensen doodgaan.”

Marli Huijer – Foto: Chris van Houts

Ze is deze dagen niet alleen druk met het verzorgen van online onderwijs, ook het verzetten van de Maand van de Filosofie en het schrijven van haar nieuwe boek vergen tijd.

Ondertussen, in de zelfquarantaine van corona, maakt voormalig denker des vaderlands en oud-huisarts Marli Huijer zich zorgen over de ontwikkelingen in de bestrijding van het virus: “Ik zou het onwenselijk vinden als er nu een totale lockdown komt. Het lijkt een goede oplossing op de korte termijn maar je moet ook nadenken over wat er daarna komt.” Zelf valt ze in de risicogroep maar het koste wat kost beperken van ieder risico is waar Huijer vraagtekens bij zet. “Het is een illusie om te denken dat je zoiets als een virus volledig kunt controleren.”

Elk land een unieke gezondheidszorg

“Nu, kabinet, een lockdown, want anders hebben we morgen opnieuw en overmorgen weer extra dode en zieke mensen.” Het zijn de woorden van PVV-leider Geert Wilders die

woensdag in het debat opriep tot een totale lockdown van de Nederlandse samenleving. Daarbij beriep hij zich op wat andere landen om ons heen doen. “Nederland is de gekke Henkie van Europa.”

Huijer heeft deze en andere vergelijkingen die de afgelopen dagen worden getrokken met zorg en enige ergernis aangehoord. “Er wordt volledig voorbijgegaan aan het feit dat landen, ook binnen Europa, verschillend zijn. Wat de publieke gezondheidszorg en de politiek rond gezondheid betreft zijn we nationaal georganiseerd in Europa. Elke samenleving gaat op een eigen manier om met gezondheid. Het beleid moet daarom afgestemd zijn op de medische en gezondheidscultuur van een land.”

Als voorbeeld geeft ze dat het Verenigd Koninkrijk en Nederland bovenaan staan in de internationale vergelijking als het gaat om de vaccinatiegraad voor de griep onder ouderen. “Het griepvaccin helpt niet tegen corona, maar het zou me niet verbazen als de weerstand tegen virussen van land tot land verschilt omdat ieder land van oudsher een eigen manier van omgaan met ziektes heeft. Alleen dat al maakt de Nederlandse situatie anders.”

"Het zou me niet verbazen als de weerstand tegen virussen van land tot land verschilt."

Het land dat nu geldt als grootste schrikbeeld is Italië. Een land met een andere demografie en cultuur, ook als het op gezondheid aankomt. “Wij hebben in Nederland niet op elke hoek van de straat een apotheek. Wij nemen niet voor alles een antibioticum. We leven dicht op elkaar, reizen veel en hebben een ander klimaat. Dat betekent dat Nederland anders is dan andere landen wat betreft onze weerstand.”

“Bovendien heeft Nederland redelijk gedisciplineerde burgers. Van nature houden die al afstand tot elkaar. Ze wassen vaak netjes hun handen en in de winkel betalen ze al keurig met hun pinpas – liefst contactloos. Al dat soort aspecten doen ertoe als je nadenkt over de aanpak van een dergelijke crisis.”

RIVM maakt brede afweging

Wanneer het RIVM voorstellen doet voor de aanpak van de pandemie worden tal van maatschappelijke, economische en gezondheidsaspecten tegen elkaar afgewogen, weet Huijer. “Het lijkt misschien alsof het RIVM alleen maar na zou hoeven denken over volksgezondheid in de medische zin, maar ze doen veel meer. Hun opdracht is zich in te zetten voor een gezonde bevolking en een duurzame, veilige en gezonde leefomgeving. Daartoe hebben ze contact met vele en diverse professionals, burgers en overheid, en doen ze ook zelf wetenschappelijk onderzoek.”

Het RIVM heeft inmiddels decennialange ervaring met het breed afwegen van maatschappelijke vraagstukken. “Gezondheid is daarbij niet de enige waarde. Het gaat ook over hoe onze samenleving in elkaar zit, hoe de politiek in elkaar zit, de waarde van bewegingsvrijheid en sociale cohesie, van elkaar vertrouwen.” Ook hoe Nederlanders in het sociaal verkeer met elkaar omgaan, wordt meegenomen in de modellen.

“Sinds enkele decennia richt het RIVM zich ook op de kwaliteit van leven. Gezondheid in de brede zin.” Uit eigen ervaring weet ze dat geluiden van buiten daarbij zeer serieus genomen worden. “Het RIVM is heel goed in die afweging en staat open voor stemmen van buiten, ook als dat kritische stemmen zijn. Ze kijken voortdurend hoe de samenleving reageert.”

Democratisch debat over aanpak

Het risico als de politiek en de media eenzijdig focussen op het aantal besmettingen en sterfgevallen is dat daardoor het afgewogen advies van het RIVM te makkelijk terzijde wordt geschoven. “De media hebben hier een grote verantwoordelijkheid in. Ze kunnen de angst versterken maar kunnen deze ook relativeren en in context plaatsen.”

De [brief van de Federatie van Medisch Specialisten van afgelopen zaterdag](#) ziet ze als een interventie die het vertrouwen in het RIVM eerder ondermijnt dan versterkt. Hun pleidooi om de scholen te sluiten was immers doorslaggevend, en ging tegen dat van het RIVM in. “De maatschappelijk onrust die hun brief teweegbracht verstoortte de democratische besluitvorming. Het gaf de onderwijskoepels een argument voor het sluiten van de scholen maar er was geen tijd om dat af te wegen. De volgende dag ging het kabinet al door de knieën.”

"De maatschappelijke onrust die de brief van de medisch specialisten teweegbracht verstoortte de democratische besluitvorming."

“Besef dat dit geen epidemiologen zijn maar medisch specialisten die minder dan het RIVM gewend zijn om over maatschappelijke vraagstukken te denken. Hun handelen is erop gericht de individuele patiënt die ze voor zich zien, te genezen of te redden. Hoe kan het dat een groepering, die voor hun werk nauwelijks buiten het ziekenhuis komt, zo’n grote stem kan krijgen in deze afweging?”

Over de sociale, economische, psychologische en medische waarden die in de besluitvorming over het coronavirus spelen, moet, ook in deze tijd, een democratisch debat gevoerd kunnen worden dat rekening houdt met al die aspecten. In noodsituaties als de huidige moeten we meer varen op democratisch ingestelde instituties als het RIVM. Voor de overheid zou de expertise en het gezag van die instituties richtinggevend moeten zijn.”

Niet de griep maar coronavirus

De oproep tot een totale lockdown, zoals Wilders en ook Thierry Baudet (Forum voor Democratie) bepleiten, speelt op een oneigenlijke manier in op de angst onder de bevolking voor ‘onnodige doden’. “Het is een krachtig argument maar de obsessie met het vermijden van alle risico’s is buitenproportioneel. We zullen moeten accepteren dat mensen overlijden.”

Volgens Huijter wordt in het debat te snel voorbijgegaan aan basale epidemiologische feiten. “Je kunt wel spreken over theoretische aantallen van 40.000 tot 80.000 extra doden, maar dat moet in het perspectief geplaatst worden van het gegeven dat er altijd ouderen doodgaan. De oorzaak daarvan kunnen hart- en vaatziekten zijn, een griep maar ook het coronavirus. Waar vroeger de longontsteking ‘the old man’s friend’ was, zijn dat de laatste jaren de griepgolven die per winter zo’n 6000 tot meer dan 9000 extra doden per jaar kostten, en dit jaar zal het coronavirus een grote oorzaak zijn.”

"We zullen moeten accepteren dat mensen overlijden."

Als voormalig huisarts vraagt Huijter zich af hoe 75-plussers zelf denken over het risico op besmetting met het coronavirus. “Het zou kunnen dat een aantal in de afweging tussen

eenzaamheid en het risico op de dood niet voor een totale lockdown zouden kiezen. Naarmate je ouder wordt, bereid je je sowieso meer voor op de dood die gaat komen.”

“Wij zijn niet voor niets het land waar sinds decennia wordt gesproken over hoe we omgaan met het einde van het leven. We zijn wereldwijd koploper daarin.” Nederland heeft als gevolg daarvan een zeer professionele palliatieve zorg en goed opgeleide huisartsen en gerieters, benadrukt ze. “Al decennialang worden zorgprofessionals opgeleid om het gesprek over het sterven te voeren met patiënten en de familie.”

Het [bericht](#) dat slechts een kwart van de patiënten die zijn overleden aan het coronavirus ook daadwerkelijk zijn opgenomen op de Intensive Care vindt ze dan ook niet verontrustend. “Dat zegt niet per se iets over de aanpak van het virus, het geeft juist goed weer hoe Nederland in het algemeen omgaat met dit soort vraagstukken rond de dood. Het is weinig autoritair en heel democratisch. Het is gebaseerd op gelijkwaardige relaties waarin samen tot een besluit gekomen wordt.”

Wat maakt een samenleving?

Ze beseft dat ze een van de eerste stemmen is die dit geluid, al vorige week zaterdag [op de radio bij Spijkers met Koppen](#), liet horen maar voor die rol schrikt ze niet terug. “Doodgaan hoort bij het leven maar dat wil misschien niet iedereen horen op dit moment. Het leven is risico nemen. Heel veel van de rijkdom in het leven komt voort uit het nemen van risico’s. Denk alleen al aan de liefde. Je neemt het risico om met iemand het leven te delen maar je kunt niet zeker weten dat je over vijf jaar nog van die persoon houdt.”

De inzet om alle risico’s uit de samenleving te verbannen is vruchteloos. “Als mensen moeten kiezen tussen bewegingsvrijheid, contact, een sociaal leven; of inperking van die vrijheden en bescherming dan weet ik het zo net nog niet. Je kunt geen samenleving hebben waarin nooit meer iemand ziek is en alle risico’s zijn geëlimineerd. Dat is nog slechts een ‘leving’.”

Het is dat aspect van samen leven dat in deze tijden ernstig onder druk staat. “Het lastige van deze crisis is dat er een soort vijanddenken in zit. Iedereen strijdt tegen het virus maar vergeet niet dat dit virus van alle mensen om je heen potentiële vijanden maakt. Het zijn medemensen die jouw gezondheid bedreigen. We hebben er geen idee van wat het op de lange termijn betekent als er zo’n wantrouwen in de samenleving sluipt.”

"Het virus maakt van iedereen een potentiële vijand."

Toch zijn beelden van massale sterfte, triage en noodhospitalen wel de manier om zonder verder nadenken tot een lockdown over te gaan. Ligt het niet voor de hand dat wanneer het eerste beeld van massale sterfte in een Nederlands ziekenhuis op de televisie komt, men meteen overgaat tot totale quarantaine? “Waarschijnlijk wel, maar men moet zich realiseren dat dergelijke beelden ook bij een lockdown op televisie kunnen komen.”

“Ik zou het onwenselijk vinden als er nu een volledige quarantaine komt. We moeten ons goed realiseren wat dit betekent voor mensen en de samenleving als geheel.” De veiligheid die je als volk koopt, komt tegen de prijs van heel veel sociale controle. “Je krijgt geen garantie op een leven in gezondheid, maar je bent wel alle bewegingsvrijheid kwijt. En de ruimte voor een afwijkend geluid wordt steeds kleiner, wat je nu ook in China ziet.”

Als filosoof is Huijer getraind om op de lange termijn te kijken, en na te denken over de volgende fase. Deze dagen heeft ze een van haar favoriete denkers Michel Foucault er weer eens bijgepakt, die onder andere schreef over de pest. “In het geval van de pest zag je insluiting. Je kreeg een ruimtelijke parcellering in de stad. Alles werd afgegrensd net zoals wij nu feitelijk in onze eigen privé gevangenis zitten. Het betekende zelfs dat er een speciale gezant de deuren van mensen van buitenaf op slot kwam doen. De sleutel gaf hij aan de wijkintendant.”

Onderdelen van zo’n insluitende aanpak ziet ze nu al. “Voortdurend werd er tijdens de pest geregistreerd hoeveel doden er waren, zoals het journaal nu elke dag het aantal coronadoden doorgeeft. In de bestrijding van de pest werd een model van disciplinerende systemen ontwikkeld. Deze schiepen een orde waarin iedereen een eigen plek had, in zijn eigen kooi was opgesloten. Die orde stond tegenover de wanorde van de pest.” Dat doet sterk denken aan wat er nu gebeurt.

En wat gebeurt er als die quarantaine weer wordt opgeheven? “De disciplinerende voorzieningen die nu ontwikkeld worden, zullen op Europees niveau steeds meer hetzelfde worden. Na afloop van de pandemie zullen die disciplineringsmaatregelen niet vanzelf verdwijnen maar ook voor andere dreigingen worden gebruikt. Ze kunnen bij elke volgende ramp worden ingezet.”

Lockdown heeft tegenreactie

Voor nu ontkomt ook Huijer er niet aan om gehoor te geven aan wat de overheid besluit. “Maar ik pleit ervoor om als dit alles voorbij is het gesprek met elkaar te voeren over hoe wij onze democratie en gezondheidszorg willen inrichten en wat dat betekent in tijden van pandemieën of andere dreigingen.”

Dat iedereen zo gehoorzaam zal zijn als zij zelf betwijfelt ze. “Het is te simpel om te denken dat als je alles afsluit alle problemen zijn opgelost. Nederlanders zijn behoorlijk mondig, ze accepteren autoriteit niet zonder meer als ze de redelijkheid van een besluit niet inzien. Wat Macron kan, in een nog altijd behoorlijk autoritair georganiseerde republiek, kan niet zomaar in Nederland.”

"Het is te simpel om te denken dat als je alles afsluit alle problemen zijn opgelost."

Bij jongeren – die zelf minder last hebben van het virus – zal het niet meevallen om hen in huis vast te zetten. Maar ook voor mensen met jonge kinderen is dat haast niet te doen. De kans is aanwezig dat velen een quarantaine zullen saboteren. Dat is een pragmatische reden om geen lockdown te willen. “Denk aan al die studenten die in hun eentje in hun kamertje zitten, die houden dat niet lang vol. Die gaan natuurlijk samen eten, en lekker drinken samen. Dat is niet te voorkomen.”

Veel consequenties zullen ook onvoorspelbaar zijn, die overziet momenteel nog niemand. “Het wordt deze zomer ongetwijfeld weer ongekend heet, dan blijven mensen niet binnen. Die willen een biertje.” Het is onwaarschijnlijk dat de horeca hier niet op zal inspelen. “Straks ontstaan er overal illegale terrassen, zoals zelfs in Wuhan mensen de regels wisten te ontduiken. Ik kan me niet voorstellen dat de overheid dat kan handhaven.”

Groepsimmunitie onterecht in verdomhoek

Al met al vindt Huijter de social distancing en de reeds zeer ingrijpende maatregelen voor dit moment voldoende. “Wat het RIVM doet, kijken of er genoeg bedden zijn om mensen te helpen, maar ook hoe dit zich verhoudt tot de samenleving en de economie, is een goede strategie. Het enige wat je mag hopen is dat de medische en verpleegkundige staf als ze besmet raken, redelijk snel de ziekte te boven zijn om mensen te kunnen blijven helpen.”

Het idee van groepsimmunitet, dat volgens haar ongekend snel in het verdomhoekje is terechtgekomen, verdient meer vertrouwen. “Er is nooit gezegd dat dit het doel is van het beleid. Maar als dit het resultaat is van de maatregelen, bijvoorbeeld doordat jonge kinderen en twintigers immuun worden dan is het de vraag of dat niet meer voor- dan nadelen heeft.

De gedachte dat een lockdown ervoor zorgt dat er dan zeker geen verschrikkelijke beelden op de televisie komen, is een illusie. “Die gedachte gaat uit van ultieme controle van een microscopisch klein partikel, dat waarschijnlijk al breed verspreid is in Nederland. Het is niet reëel. We zullen moeten accepteren dat risico’s bij het leven horen, en – hoe verdrietig ook – ook het risico van de dood.”